

ГЕОРГІЙ ТЕРЕВЕРКО: ВІДІРВАТИСЯ ВІД ЗЕМЛІ

До 130-річчя з дня народження одного з перших українських планеристів,
конструктора-аматора, винахідника

Антоніна Ферчук

Музей правової охорони інтелектуальної власності Державного підприємства
«Український інститут інтелектуальної власності»

5 травня (23 квітня ст. ст.) 1888 року в багатодітній родині чабана села Вільшана Слобідка Оксанинської волості Уманського повіту Київської губернії (нині Уманського району Черкаської області) Семена Тереверка народився ще один хлопчик, йому дали ім'я Георгій.

Бажання літати прокинулося ще в дитинстві, коли Георгій, допомагаючи батьку на пасовиську, натхненно спостерігав за польотами птахів. З дитячих споглядань часом виростають оригінальні ідеї, які з роками втілюються в життя. Навчившись у діда Сергія столярству, Георгій змайстрував мамі прядку, братам – ковзани, сам же тішився моделями планерів, які виготовляв з фанери й паперу. Одного разу змайстрував з верболозу крила та стрибав із сараю, намагаючись таким чином злетіти. Пошкодив ногу, але мрію свою не полишив.

Бідність Георгієвої родини не дозволила йому отримати пристойну освіту, проте однокласну церковнопарафіяльну школу 1904 року здібний хлопець закінчив з відмінним свідоцтвом. А далі подався мандрувати в пошуках роботи, працюючи то на млині, то столяром. 1907 року зупинився в Тифлісі, де йому допоміг земляк Нечипір Савелів, посприявши у влаштуванні на пошту.

Спокійна, на перший погляд, робота виявилася ризикованою. У тогочасних газетах ледь не щодня з'являлися тривожні повідомлення про збройні пограбування поштових відділень, різноманітних кас. За рік по влаштуванню на службу трапилася трагедія і з Георгієм. На Коджорському шосе, по якому слідував поштовий фургон у супроводі службовця

Тифліського поштово-телеграфного округу Г. Тереве́рка, напали грабіжники – Георгія поранили, але казенні гроші він відстояв, за що отримав 4 рублі винагороди. Утім постова служба мала й свої переваги – вільний доступ до різноманітної періодики. Георгій не пропускав жодної публікації про повітроплавання, нові літальні апарати, про відомих авіаторів. Дуже скоро він вирішив збудувати власний планер. Однак нездоланне прагнення до конструювання та природні конструкторські задатки гальмувалися браком спеціальної технічної підготовки. Тож весь вільний час ішов на самоосвіту, вивчення літератури з повітроплавання, такої, приміром, як праці київського професора М. Делоне.

Навіть власний побут Георгій організував так, щоб він відповідав захопленню авіацією. Своє помешкання знімав неподалік від Військово-Грузинської дороги. Будинок, де квартирував Георгій, був розміщений на пологій галявині, завдяки чому її можна було використовувати для випробувань літальної машини. Тож майстерню конструктор-аматор облаштував прямо в кімнаті, яку винаймав.

Попри всі складнощі, літальний апарат був готовий 1908 року. Він являв собою напівбалансирний планер за типом Шанюта: вага – 28 кг, розмах крил – 6 метрів, середня довжина кожного польоту – 60 – 70 метрів на висоті 5 – 8 метрів. На перших порах політ тривав до півхвилини. З тридцятого польоту тривалість досягла 1 хвилини 33 секунд, протяжність – 750м, що на той час визнали місцевим рекордом тривалості польоту на планері. З часом кількість польотів зростає до 64. Але на певний період заняття з планеризму довелося припинити, бо поштового чиновника Г. Тереве́рка у вересні 1909 року призвали до війська. Півроку Георгій служив у полку, розташованому в Умані.

Кажуть, відомий французький авіатор Леон Делагранж, відносячи аероплан до зовсім нового світу, запевняв сучасників, що планеристи під час польоту відчують себе відокремленими від земного й живуть цієї миті чистим ясним життям, тому ті, кому пощастило пізнати це відчуття, уже не в змозі відмовитися від польотів. Очевидно, що й Георгій Тереве́рко поділяв переконання популярного авіатора, про якого багато писала тогочасна преса, особливо після його трагічної загибелі в січні 1910 року. Того самого 1910 року Г. Тереве́рко відновив польоти.

В один з польотів Георгій узяв із собою хлопчика із с. Сабуртало (неподалік Тифлісу, сьогодні це околиця Тбілісі), де проводив польоти. То був один з перших польотів аероплана з пасажиром. А от перевершити власний рекорд з тривалості польоту ніяк не вдавалося. Тим часом про авіатора-аматора почали писати газети. Так, у жовтні 1910 року в газеті «Новая речь» (Тифліс) з'явилася замітка журналіста Г. Цілоسانی «Полеты самоучки-авиатора Георгия Тереве́рко», у якій зазначалося, що, попри брак мотору та інших пристосувань, авіатор здійснював надзвичайно красиві польоти в Сабуртало.

1911 року Г. Тереве́рко, зробивши необхідні розрахунки, приступив до будівництва літака. Задуманий був моноплан з оригінальною схемою керування, з'єднаною в одній ручці. Характерною особливістю апарата було хвостове оперення, виконане у вигляді однієї горизонтальної поверхні, яка могла обертатися навколо поздовжньої осі. Вертикального оперення не було, повороти мали здійснюватися під дією керма висоти. Планер піднімався з допомогою буксирної мотузки. Конструкція передбачала оснащення літака двигуном «Анзані» (25 кг). Проте коштів (12 тисяч рублів) на такий двигун у скромного поштового чиновника із заробітком 35 рублів не було. Тож товариші – уболівальники авіатора – звернулися до конструктора А. Уфімцева, який погодився виготовити бензиновий двигун за мінімальну ціну – 1 тисяча рублів. Зібраних друзями 400 рублів не вистачало. Тим часом Георгій для перевірки на практиці принципів керування літаком збудував ще й планер-біплан. Апарат піднімався в повітря. Не гаяли часу й друзі. А журналіст Г. Цілоسانی з клопотанням щодо матеріальної підтримки Г. Тереве́рка зумів вийти на намісника Кавказу графа І.І. Воронцова-Дашкова, обраного почесним головою Кавказького військового повітроплавального товариства, заснованого наприкінці 1911 року. Польотами відчайдушного авіатора-любителя зацікавилася дружина намісника. Але вельможна пані погодилася інвестувати лише за умови проведення показових польотів Г. Тереве́рка перед її товариством.

У призначений для польоту день, 19 січня 1912 року, погода не сприяла авіатору – над Сабуртало запанував поривчастий вітер, буксирний політ за таких умов був дуже ризикованим. Газетна хроніка останніх років досить часто сповіщала про загибель авіаторів під час польотів. І все ж Георгій вирішив ризикнути – на карту була поставлена справа декількох років.

З допомогою стартової команди, яка вела літак на двох мотузках, вдалося злетіти на 6 – 7 метрів. Однак порив вітру підкинув машину на 20 метрів, а на землі в цей час не втримали одну мотузку. І замість того, щоб випустити й другу, продовжували з усієї сили тягти її на себе. Планер перевернувся і впав, пілот отримав травми, не сумісні з життям. Ще живого Георгія, сподіваючись врятувати, відвезли в Михайлівську лікарню Червоного Хреста, де він помер 21 січня (3 лютого) 1912 року. Юнака поховали на Кукійському кладовищі в Тбілісі. Газета «Тифлисский листок» написала з приводу загибелі Г. Теревека так: «Його славна смерть не зупинить інших піонерів.., які жертвують своїм життям, щоб зробити цю стихію доступною й безпечною для всього людства». Газета «Мариупольская жизнь» за 25 січня дала стислу інформацію в рубриці «Разные известия»: «В Тифлисе самоучка-изобретатель почтовый чиновник Теревеко, производивший опыты с аэропланом собственной конструкции, упал и разбился насмерть». До слова, тими самими днями, як відомо з хроніки газети «Новое время» за 25 січня, у Севастополі загинуло два військових льотчики, капітани Леонов та Явіш, які летіли на «фармані» та впали з висоти 15 метрів – вибухнув бензин, авіатори згоріли.

Життя Георгія Теревека обірвалося в неповних 24 роки. Якби кавказький намісник і почесний голова військового повітроплавального товариства уважніше поставився до клопотання щодо допомоги, дарма, що цивільному, але ж талановитому «самоуку-винахіднику», якби не втрутилася пані намісникова з її нестримним бажанням отримати дивіденди (хоч би у вигляді такого-собі авіа-шоу) раніше за здійснення інвестиції, можливо, сьогодні ми б перераховували ще багато моделей літаків конструкції Г. Теревека. Але ж історія, звісно, не знає умовного способу...

5 травня цього року виповнюється 130 років з дня народження Георгія Теревека. Сьогодні пам'ять талановитого земляка вшановують на його малій батьківщині. Одна з вулиць у Вільшаній Слобідці Уманського району Черкащини названа на честь Г. Теревека. Там само в серпні 2013 року відкрили пам'ятник авіатору. Ще 1963 року ім'я Георгія Теревека присвоїли вулиці в районі Сабуртало м. Тбілісі (після 1995 року назва була втрачена, але 2012 року за клопотанням посольства України в Грузії поновлена).

Джерела

1. Ляховецький М. Трагедія на схилах Сабуртало //Україна. – 1963, № 12.
2. Ляховецький М. Ікар з Уманського повіту / М. Ляховецький. – К.: [Славутич, 2008]. – 44 с.
3. Планерист Г.С. Тереверко // Історія села Вільшаної Слобідки. – Умань, 1995. – С. 45 – 58.
4. Зяцьєв, С. Відважний сокіл із Черкащини / С. Зяцьєв // Учитель. – 1999. – № 9/10. – С. 36 – 37.
5. Даниленко О. Ікар з Уманського повіту / О. Даниленко // Черкас. край. – 2008. – 5 груд. – С. 16.
6. Соса П. Черкаський Ікар – перша жертва російського планеризму / П. Соса // Нова Доба. – 1999. – 6 трав. – С. 13.
7. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [у 10 т.] / Наукове Товариство ім. Шевченка; гол. ред. проф. д-р Володимир Кубійович. – [Париж]; [Нью-Йорк]: Молоде життя, 1954 – 1989, 1993 – 2000.
8. Українська Радянська Енциклопедія. – 2-е видання. – Т. 11. – Книга 1. – Київ, 1984. – С. 208.
9. Український радянський енциклопедичний словник. – Т. 3. – К., 1968. – С. 468
10. <http://biog.in.ua/o-v-lisovseka-georgij-semenovich-tereverko-mriya-zletiti-v-neb.html>